

RECENZE A REFERÁTY

Rudolf Feustel: Bronzezeitliche Hügelgräberkultur im Gebiet von Schwarza (Südthüringen). Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Thüringens, Herausgegeben von Günter Behm-Blanke, sv. 1, Weimar 1958. 104 str. + LVII fototabulek.

Na Feustelově knize zaujmou zejména dva momenty: komplexnost výzkumu i zpracování a historičnost závěrů. Oba momenty spolu ostatně úzce souvisejí. Autor položil velký důraz na technickou stránku výzkumu, jak si to sám archeologický materiál v tomto případě vynutil. Výsledky jednotlivých chemicko-technických rozborů (zbytků dřev, uhlíků, pylových zrn — Helga Jacob; textilie a kůže; — Karl Schlabow a Hans-Jürgen Hundt; spektrální analýza bronzů — Helmut Otto) jsou přímo organicky včleněny do autorova pojednání a velmi vhodně jeho text doplňují. Při tom nejde jen o samoúčelné doplnění textu, nýbrž o využití těchto mnohostranných poznatků pro konečné závěry. V tomto smyslu je citovaná práce příkladná, neboť autor neplýtvá zbytečně silami v nekonečných typologických rozborech, či přílišným analogisováním, ani se neutápí v chronologisujících kombinacích, nýbrž ryze archeologickou stránku vyvažuje zevrubným pohledem i na otázky sociálně-ekonomického charakteru a problémy spojené přímo se životem nositelů mohylové kultury střední doby bronzové.

Práce shrnuje výsledky výzkumu mohylníku střední doby bronzové u Schwarza v oblasti Suhl v již. Durynsku, v NDR. Vedle materiálu nově získaného jsou do celkového zpracování pojaty i starší nálezy celé jihodurynské oblasti (na str. 60—98 je otištěna nálezoř zpráva z výzkumu u Schwarza a soupis ostatních nalezišť a nálezů, jednak z okolí uvedeného místa, jednak z ostatního území již. Durynska; celkem registrováno 82 lokalit mimo oblasti kolem Schwarza). Kulturně náleží tato oblast středobronzových památníků do skupiny durynské, jak ji kdysi vydělili G. V. Childe a K. Willvonseder. R. Feustel mluví o zvláštní skupině Fulda-Werra, která se rozkládá na území již. Durynska, vých. Hessenska a přilehlé franské oblasti (odtud též širší pojem Východo Hessenská skupina). Nejde však o úzce kulturně ohraničenou skupinu; naopak její kulturní vztahy jsou dále do Porýní, k jihu, i k jihovýchodu. Chronologicky pak náleží do Reineckova stupně B C, přežívá však až do B D. Tím se ocitáme před obtížným problémem styků lidu mohylového s lidem popelnicových polí ve III. Monteliově periodě. R. Feustel se kloní k názorům Behm-Blanckeho a Torbrüggeho, že v místních podmínkách nejde o změnu obyvatelstva, nýbrž jen o změnu kulturní. Jde tu ovšem o problém střeoevropský a nelze jej zatím považovat za definitivně vyřešený; ostatně i pouhou kulturní změnu je třeba přijatelně vysvětlit.

V úvodní kapitole mluví autor o pohřebním ritu a konstrukcích jednotlivých mohyl. Mrtví byli v oblasti Schwarza obyčejně ukládáni do jakési sroubené dřevěné komory — jak ukazují nálezy dřev a kůry — nejčastěji z dubového dřeva. Pohřeb se udál vždy po nějaké době od skonu, neboť kosterný materiál nese hojně stopy napadení odumřelého organismu červy. Způsob navršení tumulu mohyly, včetně kamenných obvodových věnců, je běžný. Bezpečně byly v násypch mohyl doloženy stopy ohňů a zjištěny zbytky březového dehtu, které Feustel vykládá jako doklady kdysi zde hořetech pochodní. Počet i uspořádání pohřbů pod mohylou značně kolísá; vyskytuje se i větší počet pohřbů v jedné mohyle, uložených i excentricky. Z běžných pohřebních milodarů a dokladových předmětů, mezi nimiž při nedostatku keramiky dominují bronzы, se vymyká nález rituálně uloženého mladého hovězího dobytčete, učiněný

v jedné mohyle. Poměrně málo se dalo vytěžit z vícenásobných pohřbů pod jednou mohylou po stránce chronologické, zejména když případ přímé vertikální hrobové superposice byl zjištěn pouze jeden.

Obsáhlejší je rozbor archeologického dokladového materiálu. Autor probírá jednotlivé typy zbraní, nástrojů, šperků a ozdob, při čemž opět typologické rozborů nejsou du dominantní, nýbrž ukazuje se na funkci a původní vzhled nástrojů i na jejich upotřebení. Tak se dovídáme, že rukojeti dýk a mečů byly obkládány obyčejně dřevěným (dub, lípa), zřídka parohovým obložení. Také pochvy zbraní byly převážně z dubové, či olšové kůry, někdy i z kůže; vnitřek pochev byl též v některých případech vykládán srstí, nebo alespoň potažen kůží. Šperků a ozdob je v práci plně využito zejména při rekonstrukci šatu (této otázce je věnována samostatná kapitola). Podle nálezů, učiněných ve Schwarza za optimálních okolností, dochází autor k zajímavým rekonstrukcím jak ženského (tab. I u titulu knihy), tak i mužského oděvu. Mužský šat spočíval v jakémsi plášťovitém přehozu, spínaném asi ve výši klíčních kostí určitými typy jehlic. Na nohou se nosily otevřené sandále. Zbraně byly připraveny či zastrčeny za pasem. Náramky nejsou výjimkou ani v mužských hrobech. Slavnostní ženský šat se skládal z dlouhého, na zem dosahující sukně a krátké halenky s rukávy i bez rukávů. Halena byla buď zasunuta do sukně, nebo šla volně přes boky a byla přepásána. Jako materiálu je použito nejčastěji ovčí vlněné látky různé vazby. Hlava bývala kryta rouškou, přichycenou obyčejně brylovitou jehlicí, zatím co kolečkovité jehlice spínaly pravidelně pod hrdelem kožešinový, či vlněný přehoz, zdobený bronzovými cetskami. Honosné náramky, jantarové perle, náhrdelníky z bronzových trubíček, široké nákrčníky a jiné ozdoby tvořily vkusné doplňky ženského šatu. Nálezy drobných zlatých ozdob jsou velmi vzácné. Ojedinelá je také skleněná perla z bohatého hrobu u Schwarza. Nálezy skleněných perliček jsou v evropském prostředí známy již z nejstarší doby bronzové, otázka jejich provenience je však dosud neosvětlena. Po technické stránce je studium na obtíž korose povrchu skleněných perel. Nálezům tohoto druhu v oblasti skupiny Fulda-Werra je v knize věnována samostatná stať z pera T. E. Haevernickové.

V kapitole o sociálně ekonomické struktuře probírá autor výsledky získané dosavadními výzkumy pohřebišť; sídliště — ležící asi v blízkosti mohylníků — jsou dosud celkem neznáma. Hlavním článkem ekonomiky tehdejší společnosti bylo podle předpokladů i dokladů dobytkařství (skot, ovce, koza), pro něž přírodní podmínky poskytovaly dobré předpoklady. Významnou složkou byl i obchod, jehož bližší charakter je ještě dnes nesnadno domýšlet; snad šlo převážně o obchod výměnný. Pozornosti zaslouží zejména dálkový obchod jütlandským jantarem, pohybující se po stálé trase, vedoucí v blízkosti schwarzaského mohylníku. Jaké místo ve společnosti náleželo skupinám tehdejších obchodníků není zatím jasné.

O vlastní společenské organizaci podává Feustel tento obraz: Základní jednotkou byly přibuzenské čeledi (rod). Jednotlivé skupiny mohyl mohou být pohřebišti právě těchto jednotek. Výskyt poměrně uzavřených, větších okruhů mohylníků by mohl svědčit o existenci vyšších organizačních jednotek — kmenů. O existenci sociálních rozdílů mezi obyvatelstvem přinesla pro oblast Hessenska doklady T. E. Haevernicková; shodně s ní vidí i Feustel v různých velikostech mohyl a výbavách pohřbů jisté sociální protiklady. Vyslovuje se však o nich jen všeobecně, což je při stavu dosavadních archeologických pramenů pochopitelné. Významné postavení ženy — soudě podle hrobové výbavy — vykládá autor tím, že asi neexistovaly výlučně patriarchální poměry. Podobně se ukazuje, že žena měla přímý podíl i na chovatelství dobytka a že tudíž nebyla žádná přísnější dělba práce. Tyto závěry by jistě bylo třeba ověřovat na dalších středoevropských mohylnících a zejména sídlišťech té doby, lze však s nimi souhlasit za předpokladu, že společenský vývoj se nedál přímočaťe od jedné formace (matriarchát) k formaci následné (patriarchát), a že za různých podmínek mohl mít i svérázné zařazení.

Jestliže tedy závěrem hodnotíme knihu R. Feustela a jeho spolupracovníků o mohylové kultuře střední doby bronzové v Durynsku, musíme říci, že jde o práci průkopnickou a v mnohých směrech objevnou. Je dokladem, že materiál archeologický má vpravdě cenu historickou, a že s rostoucími výzkumy, zejména za pomoci technických a jiných disciplín, budeme nabývat stále všestrannější znalosti nejen o hmotné kultuře, ale i o samé společnosti a jejich tvůrcích v různých etapách pravěkého vývoje.

Vladimír Podborský

Andrzej Nadolski, Andrzej Abramowicz, Tadeusz Poklewski: Cmentarzysko z XI wieku w Lutomiarsku pod Łodzią, Łódź 1959. Acta archeologica universitatis Lodziensis Nr. 7. Stran 175, tab. 124.

V práci jsou zveřejněny a zhodnoceny výsledky výzkumu raněstředověkého pohřebiště v Lutomiarsku, zahájeného prehistorickým ústavem lodzské university (prof. dr. K. Jazdzewski) v r. 1949 a ukončeného kolektivem pracovníků archeologické stanice v Łęczycy v r. 1955. Publikace navazuje na předběžné zprávy prof. Jazdzewského (Materiały wczesnośredniowieczne 1 (1949), str. 90–911; 2 (1950), str. 257–261, Archeologické rozhledy 3 (1951), str. 331–332, 338–341), jehož závěry v otázce datování a proveniencí nálezů, jakož i celkové hodnocení pohřebiště, autoři v podstatě akceptovali až na menší korektury, vyplývající z dalšího výzkumu i z větších možností srovnávacích.

Kromě 17 hrobů objevených již za okupace tu bylo prozkoumáno 116 hrobů (77 kostrových, 42 s úplně zetlelými kostmi, avšak původně rovněž kostrových, 12 žárových), v nichž bylo pohřbeno 48 mužů a 54 žen (kromě 31 neurčitelných jedinců). Mužské kostry ležely hlavou k východu, ženské hlavou k západu. Hrobové jámy byly velmi prostorné a některé z nich byly obloženy kameny a překryty kamenným pláštěm. Pouze 25 hrobů bylo bez přídavek, z ostatních bylo 32 se zbraněmi (mužské), 25 se šperky (ženské) a 51 s jinými přídávky, běžnými u obou pohlaví. Důležitým vodítkem pro chronologické a společenské rozdělení hrobů byla cesta, která vedla středem pohřebiště. Všechny starší hroby tuto cestu respektují, zatím co 9 hrobů mladších ji porušuje. Podél cesty jsou umístěny mužské jezdecké hroby a bohaté hroby ženské, zpravidla s prostornými jamami, kamennými obklady a pláštěmi, o něco dále od cesty jsou hroby pěších bojovníků a ženské hroby s menším množstvím prostých šperků a nejdále od cesty jsou hroby chudě vybavené nebo bez přídavek. Jižní část pohřebiště se kromě toho vyznačovala žárovými hroby, které se vybavením a úpravou hrobové jámy neodlišovaly od kostrových (tím se tamější žárové hroby liší např. od našich moravských, které jsou zpravidla velmi chudé a umístěny buď v popelnici, v mělké jamce nebo rozhozeny pod mohylou), dále vkládáním jezdecké výstroje do hrobů a konečně výskytem keramiky (v žárových hrobech) a severských a východních importů.

Ve srovnání s jinými polskými pohřebišti té doby (je jejich metodicky prozkoumáno jen velmi málo!) vyznačuje se Lutomiarskem rozměrnými hrobovými jamami, velkým množstvím stříbrných šperků, vysokým procentem bohatých hrobů (34%) a malým množstvím hrobů chudých (25,5%). Pozoruhodný je také značný počet hrobů se zbraněmi a dále nepřítomnost mincí na pohřebišti. Při širším pohledu bychom shledali pro jevy pozorované v Lutomiarsku, např. pohřby s koni, analogie v Maďarsku, na Rusi i ve Skandinávii.

Ze zbraní se vyskytovala nejčastěji kopí (30 kusů), dále sekery (10 kusů), šipky (6 kusů), meče (3 kusy). Mezi kopími byly tvary s křídélky západního původu a také bohatě tausované kopí importované patrně ze Skandinávie. Zatím co výroba kopí, svařovaných z několika železných a ocelových tyčinek, byla poměrně složitým úkonem domácích kovářů, představují sekery, zastoupené především tvary s protáhlým ostřím a rozšířeným tylem, jednoduchý domácí výrobek. Také u mečů typu X zdůrazňuje A. Nadolski jejich mezinárodní ráz a při-